

набываць новыя разнастайныя формы па меры павелічэння пагрозы знікнення традыцыйных форм усходнееўрапейскай культуры.

1. *Дарашэвіч, Э.* Тэорыя фальклору / Э. Дарашэвіч // У тэзаўрусе Беларусі : Да 80-годдзя Ангельса Дарашэвіча / укл. М. А. Козенка. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2011. – С. 10–80.

2. *Можейко, З. Я.* Экологія традыцыйнай народна-музыкальнай культуры : нематэрыяльная культура Беларусі в свеце сацыяльна-экалагічных праблем / З. Я. Можейко. – Мінск : Беларус. навука, 2011. – 147 с., ил., нот. ил.

3. *Неклюдов, С. Ю.* После фольклора / С. Ю. Неклюдов // Живая старина. – 1995. – № 1. – С. 2–4.

4. *Жуланова, Н. И.* Молодежное фольклорное движение / Н. И. Жуланова // Folklore [Электронны рэсурс]. – 2012 – Рэжым доступу : <http://www.folklore.ru/article/126-molodegfolk.html>. – Дата доступу: 30.01.2013.

*Н. В. Петухова, канд. педагагічных навук,
выкл. каф. этналогіі і фальклору БДУКМ*

ЗАСВАЕННЕ БЕЛАРУСКАЙ СПЕЎНАЙ ТРАДЫЦЫІ ЎДЗЕЛЬНІКАМІ ФАЛЬКЛОРНЫХ КАЛЕКТЫВАЎ

У дзейнасці фальклорных калектываў вядучае месца адводзіцца развучванню і выкананню народных песень. Аднак даволі часта адарванасць іх удзельнікаў ад сапраўднай народнай традыцыі, адсутнасць тэарэтычных ведаў і практычнага вопыту работы па засваенні фальклорных матэрыялаў прыводзіць да парушэнняў аднаўлення фальклорных узораў, і ў выніку – да прафанацыі культурнай спадчыны.

Разнастайнасць жанраў фальклору, мясцовых традыцый іх увасаблення сведчыць аб невычэрпным творчым патэнцыяле беларускага народа. Можна адрозніваць не толькі стылявыя рысы традыцый буйных рэгіёнаў і абласцей, але і лакальныя асаблівасці кожнага раёна. Спецыфічны комплекс лакальных і рэгіянальных асаблівасцяў вызначаюць музычны стыль кожнай мясцовай традыцыі. Увага да мясцовых традыцый павінна стаць асноўным накірункам дзейнасці для ўсіх творчых калектываў, якія займаюцца вывучэннем фальклорнага матэрыялу.

Асаблівасці засваення мясцовых спеўных традыцый звязаныя, у першую чаргу, з імкненнем увасобіць у выкананні най-

больш характэрныя рысы, уласцівыя пэўнаму рэгіёну. Папершае, гэта ўсведамленне дыялектных асаблівасцей народнай песні не як скажэння беларускай літаратурнай мовы, а як крыніцы жывой гаворкі, якая з'яўляецца інтанацыйна базай для ўзнікнення меладычнага багацця беларускай песеннасці. Залежнасць песеннага меласу ад дыялектных асаблівасцяў мясцовай гаворкі настолькі вялікая, што без пільнай увагі да пэўнага дыялекту авалоданне лакальнай манерай немагчыма. Слова, прамоўленае ў дыялектнай форме, з уласцівай яму інтанацыяй, становіцца асновай для фарміравання пеўчай пазіцыі. Пры гэтым варта дамагацца абсалютнай дакладнасці вымаўлення. Нязменным матэрыялам для працы з'яўляюцца казкі, скорогаворкі, лічылкі, дражнілкі і інш., якія служаць асновай для максімальна дакладнага прайгравання іх фанетычных асаблівасцей.

Па-другое, гэта вывучэнне музычна-стылявых заканамернасцей, уласцівых дадзенаму рэгіёну. Лакальны характар маюць тэмбравыя характарыстыкі гуку, ладавыя асаблівасці, полірытмія музычнай тканіны, розныя спецыфічныя выканальніцкія прыёмы (вібрата, мелізмы, глісанда і інш), асаблівасці харэаграфіі і г. д. Варыянты аднаго і таго ж напева, запісаныя ў розных вёсках, могуць даць уяўленне пра яго тыповыя заканамернасці, пры гэтым кожны варыянт захоўвае сваю каштоўнасць і ўнікальнасць. Праслухоўванне і аналіз усіх магчымых варыянтаў узбагачае слыхавы досвед удзельнікаў фальклорных калектываў і дазваляе паспяхова выкарыстоўваць яго ў выканальніцкай практыцы.

Акрамя вышэй акрэсленых задач, практыка фальклорных калектываў ставіць сваёй мэтай спасціжэнне народнай песні праз яе выкананне. Выканальніцтва варта разглядаць як неабходную частку жыцця народнай песні, якая ўяўляе сабой бесперапынны працэс – ад аднаго выканання да наступнага. Менавіта ў момант выканання прыводзіцца ў дзеянне сам механізм традыцыйнасці: «выкананне – успрыманне – усведамленне – новае выкананне» і г. д. Пры гэтым народныя песні, захоўваючы свае ўстойлівыя канструктыўныя і змястоўныя элементы, аказваюцца тым не менш не застылымі раз і назаўсёды «выкапнямі», а рухомымі, здольнымі да развіцця і напэўнення з кожнага новага выканання.

Надзвычай важна ўлічваць у рабоце фальклорнага калектыву варыятыўнасць выканання народнай песні, якая прадстаўляе

сабой форму функцыянавання фальклорных узораў, іх імпрэвізацыйнае пераўтварэнне, абумоўленае арыентацыяй на традыцыйны ўзор. Народныя майстры спеваў кожны раз нанова выбудоўваюць музычную тканіну на аснове яго асноўнага напева. Саліст-выканаўца можа дэманстраваць мноства розных варыянтаў асноўнага меладычнага контуру. У ансамблі галасы народных спевакоў свабодна пераплятаюцца паміж сабой, утвараючы кожны раз новае спалучэнне. Дзякуючы гэтаму гучанне народнай песні пастаянна ўзбагачаецца, і гэтым яе выкананне носьбітамі традыцыі выгадна адрозніваецца ад завучаных па партыях спеваў, якія практыкуюцца ў многіх аматырскіх і прафесійных фальклорных калектывах.

Аднак выкананне фальклорнага калектыву ні ў якім разе не павінна станавіцца толькі сляпым капіраваннем спеваў носьбітаў традыцыі. У многіх выпадках народныя выканаўцы пажылога ўзросту аказваюцца здольныя прайграць толькі меладычны контур напева, без належнага тэмбрава-дынамічнага напаянення. У такіх выпадках вялікую ўвагу варта звярнуць на словы саміх выканаўцаў, навуковыя публікацыі беларускіх этнамузыкалагаў Т. Б. Варфаламеевай, З. Я. Мажэйка, Л. С. Мухарынскай, Т. С. Якіменка, В. М. Яшчанка і інш., якія могуць паведаміць пра тое, як насамрэч павінна гучаць песня, пры якіх абставінах і г. д. Так, згодна з Л. С. Мухарынскай, характар гучання каляндарна-абрадавых песень, якія спяваюцца на вуліцы істотна адрозніваецца ад сямейна-абрадавых песень, якія спяваюцца ў хаце. Эмацыянальны пасыл, сіла «выкліка» ў «загуканнях вясны», купальскіх, масленічных песнях дае магчымасць пры выкананні вызначыць неабходнасць спеваў ў больш высокай тэсітуры і з вялікай сілай гуку [1, с. 39].

Вывучэнне і аднаўленне народна-песенных традыцый немагчыма без усведамлення асаблівасцей бытавання фальклорных твораў у тым ці іншым этнаграфічным кантэксце. Само ўзнікненне народных песень адбывалася ў сувязі з пэўнай абрадавай ці побытавай практыкай. Яны суправаджалі працоўную дзейнасць чалавека, важнейшыя падзеі яго жыцця: нараджэнне, шлюб, смерць, дапамагалі ў выхаванні дзяцей, трансляючы новым пакаленням жыццёвую мудрасць, веды і вопыт. Інакш кажучы былі непарыўна звязаны з традыцыйным кантэкстам, існавалі ў замацаваных мясцовымі традыцыямі сітуацыях. Асабліва гэта тычыцца выканання абрадавых твораў.

На сучасным этапе мясцовыя традыцыі нярэдка стаяць на мяжы поўнага згасання, таму задача вывучэння і аднаўлення перарастае ў праблему рэканструкцыі той ці іншай фальклорнай з’явы, таго ці іншага абраду. Пры гэтым выкананне народнай песні, гульні, танца альбо карагода пры пэўных умовах уяўляе сабой абрад, мэтай якога можа з’яўляцца ўстанаўленне сувязяў з навакольным светам, уздзеянне на прыродныя стыхіі (рэканструкцыя каляндарнага абраду) або атрыманне падтрымкі заступнікаў роду і г. д. (рэканструкцыя сямейнага-родавага абраду). Трэба падкрэсліць, што адарваная ад кантэксту абрадавая песня гучыць зусім інакш, чым у сітуацыі яе спрадвечнага існавання. Нават у выкананні саміх носьбітаў традыцыі, якія выйшлі на сцэну, могуць губляцца характэрныя асаблівасці тэмбру, ладу, рытмікі, у выніку чаго песня можа набыць неўласцівы ёй лірычны характар.

У сучасных фальклорных калектывах абрадавая песня можа прагучаць больш або менш натуральна падчас мадэлявання абрадавай сітуацыі. Ва ўмовах горада мэтазгодна выкарыстоўваць для мадэлявання святы каляндарнага цыклу (Каляды, Масленіца, Гуканне вясны, Юр’я, Троіца, Купалле, Жніво), якія могуць набыць характар ўсеагульнага народнага гуляння. Пры такім мадэляванні адбываецца паглыбленне ўдзельнікаў калектыву ў сферу абраду, а іх выкананне атрымлівае эмацыянальную афарбоўку, што забяспечвае неабходны характар гучання. Вясну «гукаюць спеўнымі купкамі «з гары на гару»; з велікоднымі і юраўскімі абыходнымі крокамі крочаць ад хаты да хаты; купальскія спяваюць уначы і па прызначэнні (як вянкi завіваюць, як абыходзяць жыта, як запальваюць вогнішча і водзяць карагоды, гуляюць і дражняцца адзін аднаго, як раніцай сустракаюць сонца)» [2, с. 106]. Шматлікія формы агульных шэсцяў, карагодаў, гульніяў, танцаў і інш. разлічаны на свабоднае далучэнне ўсіх жадаючых, што дазваляе лёгка стварыць незабыўную атмасферу народнай эстэтыкі. Для саміх удзельнікаў фальклорнага калектыву – гэта прадстаўляе выключную магчымасць уключыцца ў абрадавую сітуацыю, перажыць яе, адчуць сябе не толькі пераемнікам, але і носьбітам народна-песенных традыцый.

Працэс пераемнасці народна-песенных традыцый ў фальклорных калектывах – гэта працэс сатворчасці асоб, у якім адзінства агульнага гучання не дапускае ператварэння харак-

тэрнай асабістай манеры ў завучаную партыю, а дасягненне высокага ўзроўню індывідуальнага майстэрства суправаджаецца выпрацоўкай спецыфічнага адчування ансамбля, заснаванага не толькі на чысціні ладу. Пачуццё ансамбля становіцца падставай для больш складанай музычна-псіхалагічнай каардынацыі спевакоў, своеасаблівай выканальніцкай кампліментарнасці, якія праяўляецца на розных узроўнях. Гэта датычыцца тэмбравага дачынення галасоў, якое дапускае спалучэнне галасоў рознай афарбоўкі, ступені іх варыяцыйнай і імпрывізацыйнай рухомасці, імкнення дакладна рэалізаваць інтанацыйна-фактурны патэнцыял напеву.

Трэба асобна падкрэсліць, што ўсе разгледжаныя вышэй вакальна-тэхнічныя навукі выканання народнай песні неабходна фарміраваць комплексна, ва ўзаемасувязі. Відавочна, што аб дакладным засваенні беларускай спеўнай традыцыі можна гаварыць толькі ў тым выпадку, калі ўдзельнікі фальклорнага калектыву добра валодаюць песенным дыялектам традыцыі – характарам вымаўлення тэксту, сістэмай пеўчай артыкуляцыі, свабодна выкарыстоўваюць падчас спеваў шматлікія элементы музычнай сістэмы дадзенага лакальнага стылю, валодаюць тыповымі для дадзенай традыцыі тэмбравымі характарыстыкамі гуку, якія ўзнікаюць у выніку каардынацыі індывідуальных асаблівасцяў голаса з гукавым узорам мясцовага вакальнага стылю.

1. Мухаринская, Л. С. Белорусская народная песня : историческое развитие : очерки / Л. С. Мухаринская. – Минск : Наука и техника, 1977. – 216 с.

2. Пладунова, Т. А. Этнафанія стылі выканання і вакальная практыка ў аматарскім фальклорным калектыве / Т. А. Пладунова // Традыцыйная культура і дзеці. Праблема этнавыхавання. В. 2. Матэрыялы III Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі (19–20 красавіка 2006 г., г. п. Акцябрскі), аўт. праекта і ўклад. М. А. Козенка. – Мінск : БелДІПК, 2006. – С. 101–108.